

JAZYKOVÁ KRAJINA

Mária Vajičková

Pedagogická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Ďuricová, Alena. (ed.) 2020. *Od textu k prekladu XIV. 2. časť. Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 88 strán. ISBN 978-80-7374-128-0 (komplet) 978-80-7374-129-3 (2. časť)

Samostatne pod názvom *Linguistic Landscape* vydaná druhá časť zborníka *Od textu k prekladu XIV* editorky Aleny Ďuricovej obsahuje štúdie venované téme jazykovej krajiny vo vybraných lokalitách Banskej Bystrice, Ostravy, Komárna a Komároma a Mníchova. Ako jazyková krajina sú vymedzené jednoslovné alebo viacslovné pomenovania, označenia a názvy konkrétnych verejných či súkromných budov, prevádzok a obchodov, ale aj viacvetné reklamy, plagáty a pod., s ktorými sa návštevník mesta stretáva na budovách, pred nimi alebo v ich okolí a ktoré majú prevažne informatívny alebo niekedy tiež apelatívny charakter. Spravidla ide o slová alebo krátke texty, ktoré recipienta informujú o inštitúcii alebo prevádzke, pred ktorou sa nachádza, alebo ho chcú získať pre využitie ponúkaných služieb, tovaru a pod.

V jednotlivých štúdiách zborníka sa stretieme s presnejšími definíciami pojmu jazyková krajina, ako aj s podrobnou informáciou a charakteristikou existujúcej literatúry, ktorá sa venuje skúmanej problematike. Okrem toho sa autori príspevkov zaoberajú ďalšími podtémami spojenými s výskumom jazykovej krajiny, a to napr. používaním vizuálnych výrazových prostriedkov, toponymami v jazykovej krajine, vizuálnym smogom, ako aj výskytom viacjazyčnosti vo vyššie uvedených textových žánroch. Venujú sa tiež otázke expresívnosti použitých verbálnych a nonverbálnych výrazových prostriedkov a ich vzájomnému ovplyvňovaniu sa pri vnímaní denotatívneho a prípadného konotatívneho významu, či otázke rodovosti v aktuálnych textoch súvisiacich s pandemiou koronavírusu a pod.

Jaroslav David a Tereza Klemensová sa v štúdiu *Mnohost v jazykovej krajine – od morfológie přes gramotnost k diskuzím o vizuálním smogu* venujú písá-

nému jazyku vo verejnom priestore v Ostrave, ktorý je podrobne ohraničený niekoľkými ulicami. Jazykové jednotky skúmajú nielen z hľadiska súčasného koloritu, ale aj v priebehu času, ako to tvrdia v úvode svojej štúdie. Pri pohľade na súčasný stav venujú pozornosť predovšetkým problematike vizuálneho znečistenia a boju proti nemu na pozadí snáh mestskej správy, ako aj na pozadí verejných diskusií. Text je vecný, hutný, koherentný, ale aj dynamický a zaujímavý.

Vojtech Istók – Sándor János Tóth začínajú svoju štúdiu *Výskum jazykovej krajiny v mestách Komárno a Komárom do roku 2019* uvádzaním nie celkom zrozumiteľných súvislostí s iným projektom a tvrdením, že budú pracovať odlišnými metódami ako projekt, na ktorý sa odvolávajú. Pri ďalšom čítaní textu sa dozvieme, že autori majú na mysli práce, ktoré sa doteraz zaoberali jazykovou krajinou dvoch pohraničných miest, a to Komárna a Komároma, dozvieme sa aj o odlišnosti v prístupe k téme, ale predsa nezmizne pocit úvodných informačných ruptúr. Zo záverečného konštatovania vyplýva, že jazyková krajina Komárna do roku 2019 nebola porovnávaná s inými jazykovými krajinami v malomestskom prostredí južného Slovenska. Odlišnosť spočíva aj v tom, že v Komárne je základnou opozíciou slovensko-maďarská dvojjazyčnosť doplnená globalizmami. Doterajšie výskumy jazykovej krajiny Komárna, ako aj širšieho okolia boli kvalitatívne, deduktívne a onomaziologické, tento projekt je induktívny so semaziologickým prístupom.

V stručnej, ale pomerne hutnej práci *Úvodné poznámky na margo výskumu jazykovej krajiny Národnej ulice v Banskej Bystrici* sa Petra Jesenská zamerala na výskum situácie jazykovej krajiny Národnej ulice v historickom centre Banskej Bystrice. Prináša kvantitatívne ukazovatele o vybranej jazykovej krajine, a to informácie o počte prevádzok, množstve nápisov smerom top-down, ako aj bottom-up, informácie o použití štátneho jazyka a iných jazykov v názvoch prevádzok, ako aj o kvantite anglických nápisov s ohľadom na posilňovanie globalizačných a glokalizačných trendov. Získané materiály autorka následne vyhodnocuje kvalitatívne. Upozorňuje na niektoré úskalia pri vymedzení priestoru, a to pri určení začiatku a konca ulice, z ktorej zbiera jazykové dáta, ako aj pri určení pôvodu niektorých proprií. Predstavený jazykový materiál miestami pôsobí torzovito. Sama autorka v závere uvádza potrebu rozšíriť niektoré načrtnuté premisy.

Edita Jurčáková v štúdiu *Obrazné pomenovania v jazykovej krajine Banská Bystrica* venovala pozornosť rétorickým figúram založeným na obraznosti (synestézia, prirovnanie, oxymoron, synekdocha), ktoré sa vyskytujú v textoch v jazykovej krajine v Banskej Bystrici. Autorka poukazuje pomocou zaujímavých príkladov na to, že „obrazné pomenovania nie sú iba doménou umeleckej literatúry, ale môžeme sa s nimi stretnúť aj v bežnom živote a sú aj súčasťou

textov v jazykovej krajine“. V jazykovej krajine mesta majú predovšetkým apelatívnu a persuzívnu funkciu, slúžia na upútanie pozornosti, ozvláštnujú jazykovú krajinu, pôsobia na zmysly recipientov a zároveň sú svedectvom o kreativite ich autorov. Ide o veľmi zaujímavý príspevok napísaný v jasnom štýle. Text je prehľadný, jednoznačný v pomenovaniach, ako aj v tematizovaných súvislostiach. Uvádza a analyzuje verbálne príklady, ale aj také, v ktorých sa verbálne prostriedky dopĺňajú neverbálnymi (obrazy, ilustrácie, fotografie, symboly, znaky a pod.), čím sa zdôrazňuje ich význam. Pri hodnotení štúdie možno vysoko vyzdvihnúť aj to, že autorka našla príklady, ktoré vyvolávajú pozitívne emócie.

Jaromír Krško v príspevku *Lokálne nárečie ako nástroj expresivizácie v jazykovej krajine (na príklade Banskej Bystrice)* analyzuje expresívne pôsobiace výrazové prostriedky (primárne verbálne), ktoré sú použité v jazyku reklamy, plagátov a v ďalších komunikátoch jedného nedávno otvoreného bistra v Banskej Bystrici. Majitelia bistra chcú osloviť zákazníkov používaním lokálneho nárečia. Vytvárajú však hybridný jazykový útvar, ktorý obsahuje nárečové prvky, spisovné tvary, ale aj neologizmy a anglicizmy. Štúdia sa začína vymedzením pojmu jazyková krajina, opierajúc sa o známe odborné pramene, pokračuje definovaním pojmu expresivita v reklame, zameriavajúc sa primárne na verbálnu expresivitu (inherentnú, adherentnú alebo kontextovú) podľa viacerých českých lingvistov, a vyúsťuje do dôslednej jazykovej analýzy konkrétnych komunikátov bistra „*Davaj Het*“ a novín „*Davaj Het noviny*“. Autor štúdie správne tvrdí, že v jazykovej krajine zohráva popri verbálnej expresivite veľmi veľký význam aj expresivita vyvolaná vizuálnymi (neverbálnymi, extralingválnymi) výrazovými prostriedkami. Pri analýze jazykového materiálu komunikátov upriamuje autor štúdie pozornosť na to, že „dochádza k napätiu medzi hybridnou nárečovou podobou (..... nejde o presnú nárečovú normu, ale o štylizáciu do nárečia zvolenského typu, presnejšie do variantu bystrického rajónu), spisovným jazykom a angličtinou ako medzinárodným jazykovým koiné“. Z početných vyobrazení plagátov, pútačov, ponuky jedál a pod. vyplýva, že skutočne nejde o konkrétne nárečie a ani o spisovný jazyk. Zobrazené komunikáty skladajúce sa z verbálnych a aj nonverbálnych výrazových prostriedkov, ako aj dôsledná jazyková analýza predstaveného materiálu sú presvedčivým obrazom o charaktere skúmanej jazykovej krajiny. Štúdia pôsobí premyslene, zainteresovane a aj erudovane.

Jana Lauková sa v štúdiu *Kontext textu a obrazu vo vizuálnej semiotike jazykovej krajiny mesta Banská Bystrica* zaoberá vzájomným vzťahom medzi textom a obrazom, ktorý nazýva kontextom komunikátu. Svoju štúdiu otvára definovaním textu v ponímaní tradičných lingvistických výskumov, ako aj novších interdisciplinárnych textovolingvistických teórií vychádzajúcich

z teórie rečových aktov. V presne vymedzenej lokalite Banskej Bystrice, ktorú skúma, sa stretáva s krátkymi textami. Sú to jednoslovné alebo viacslovné pomenovania, označenia a názvy konkrétnych verejných či súkromných budov, prevádzok a obchodov. Okrem denotatívneho a konotatívneho vzťahu medzi textom a obrazom si okrajovo všima aj aspekt viacjazyčnosti a výskyt cudzích jazykov v označeniach a názvoch verejných a súkromných budov prevádzok v danom priestore. V ďalšej časti svojej štúdie sa zaoberá vizuálnou semiotikou Námestia Štefana Moyzesa v Banskej Bystrici. Vychádza zo súboru fotografií textov a obrazov konkrétnej presne zadanovej a zdokumentovanej lokality. Analyzuje vizuálny kontext vyššie uvedených krátkych druhov textu na konkrétnych praktických príkladoch, ktoré sa snaží interpretovať. Text je zaujímavý, dynamický, logický, jasný, vecne a prehľadne zostavený. Prináša nové zaujímavé poznatky.

David Miffek v prvej časti štúdie *Toponyma jako součást výzkumu běžně mluveného jazyka ve městech* približuje lingvistické práce, ktoré sa venovali toponymám v hovorenom jazyku v mešte. Konštatuje, že pozornosť lingvistov sa zameriavala na hovorený jazyk a dialekty na vidieku, ale hovorený jazyk v meštách bol predmetom výskumu len ojedinele, hoci, ako autor štúdie píše, „mluva v meštách se odlišuje od jazyka používaného na venkově“. V ďalšej časti sa venuje otázke, či lingvisti pri výskume bežného hovoreného jazyka skúmali toponymá alebo urbanonymá. Analyzuje trinásť lingvistických publikácií z obdobia od päťdesiatych rokov 20. storočia až po súčasnosť a informuje o projektoch s vyššie uvedenou témou, ktoré sa riešili na vysokých školách. Predkladaná štúdia prináša pomerne ucelený materiál o doterajších prácach, ktoré sa venovali toponymám v mešskom hovorenom jazyku.

Eva Molnárová predstavuje v štúdiu *Priezviská v logonymách. Na příklade jazykové krajiny Banskej Bystrice* výsledky synchronnej kvantitatívnej a kvalitatívnej analýzy jazykovej krajiny vybranej intraurbárnej lokality, a to Hornej ulice v Banskej Bystrici. Z úvodných informácií vyplýva, že sa bude zaoberať vybranými logonymami z databázy stovky geografických jednotiek, ktorá obsahuje „údaje ako číslo domu, názov prevádzky/firmy, počet jazykov v texte, poradie jazykov v texte, dôležitosť jazykov, typ textu, celý text, druh podnikateľskej činnosti, cenová prístupnosť – výška cien, cieľová skupina, fotografia. V predkladanom príspevku analyzuje a klasifikuje 154 logoným. Z hľadiska štruktúry ich klasifikuje na jednoslovné a viacslovné a z hľadiska použitého jazyka na jednoslovné (slovenské alebo anglické, v jednom prípade je použitý jazyk ruský) a dvojslovné logonymá (slovenský a anglický jazyk). Z hľadiska vzniku ide vo väčšine logoným o nové logonymá vzniknuté po roku 1989 a o 3 „historické“ logonymá. Autorka štúdie uvažuje nad dôvodom, ktorý je v pro-

tirečení s charakteristickou črtou jazykovej krajiny, ktorou je dynamickosť spojená so sociálno-ekonomickými faktormi a možným vznikom a zánikom prevádzok. Lingvistický rozbor je doplnený aj o niektoré zaujímavé historické súvislosti, dozvieme sa napríklad, že „Potraviny u Klimov a (Červený) Rak sú z diachrónneho hľadiska jednými z najstaršie zachovaných názvov v centre Banskej Bystrice“ a že sídli v dome, ktorý bol postavený už okolo roku 1530 v renesančnom slohu. Celkovo možno o štúdiu povedať, že má logickú kompozíciu a detailným rozborom vybraných logoným vytvára možný modelový interdisciplinárny prístup k jazykovej krajine.

Jana Štefaňáková sa v štúdiu *K rodovo vyváženému jazyku a jeho uplatňovaníu v súčasnej jazykovej krajine (Na príklade oznamov s aktuálnymi hygienickými opatreniami v súvislosti s pandémiou koronavírusu v Banskej Bystrici a Mníchove)* zameriava na použitie rodovo vyváženého jazyka vo verejných oznamoch v centre Banskej Bystrice, ktoré informujú o povinnosti osôb dodržiavať hygienické opatrenia pri vstupe do prevádzok v súvislosti s aktuálnou pandemickou situáciou spôsobenou novým koronavírusom SARS-CoV-2 a o opatreniach prijatých proti jeho šíreniu na Slovensku a v Nemecku. Autorka štúdie najskôr poukazuje na legislatívny rámec rodovej rovnosti a rodovo vyváženého jazyka na Slovensku a na to, že Slovenská republika ako členská krajina EÚ je v oblasti rodovej rovnosti a nediskriminácie viazaná viacerými medzinárodnými dokumentmi, ktoré sa implementujú do legislatívy a praxe. Následne sa zamerala na legislatívny rámec rodovej rovnosti a rodovo vyvážený jazyk v Nemecku. Hneď v úvode tejto časti poukazuje na odlišný vývoj vo východnom a v západnom Nemecku. Všetky svoje tvrdenia v prvej a aj v tejto časti opiera o početné aktuálne publikácie, ktoré vhodne cituje. V ďalšej časti svojho príspevku analyzuje konkrétne oznamy s aktuálnymi hygienickými opatreniami v súvislosti s pandémiou koronavírusu vo vymedzených lokalitách v Banskej Bystrici a v Mníchove. Z jej analýz vyplýva, že na verejných oznamoch s hygienickými opatreniami sa rodovo vyvážený jazyk s odporúčanými rodovo vyváženými tvarmi neuplatňuje v slovenskom a ani v nemeckom jazykovom prostredí. Autorka štúdie predpokladá, že tvorcovia oznamov sa vedome snažia formulovať pokyny rodovo neutrálne. Práca je vypracovaná veľmi dôsledne vo všetkých častiach – v teoretickej a aj v analytickej, ktorá poskytuje bohatý obrazový a textový materiál, ako aj podrobnú analýzu a vysvetlenie použitých jazykových tvarov.

Na záver možno konštatovať, že ide o zborník so zaujímavou témou, ktorá je výsostne aktuálna a inovatívna. Autori štúdií ju uchopili dynamicky a prístupujú k nej z rozličných hľadísk, čím sa zborník stáva pestrým, ale zároveň aj koherentným súborom podnetných príspevkov vytvárajúcich pomerne súvislý

úvodný obraz o možných lingvistických prístupoch k téme jazyková krajina, využívajúc potrebné interdisciplinárne súvislosti. Čiastkové témy, ktoré boli otvorené, ale z časových alebo priestorových dôvodov neboli dopovedané, naznačujú možné smerovanie ďalšieho výskumu.

prof. PhDr. Mária Vajičková, CSc.
Pedagogická fakulta UK v Bratislave
Ústav filologických štúdií
Katedra nemeckého jazyka a literatúry
Račianska 59
813 34 Bratislava
vajickova@fedu.uniba.sk